

**KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES**

UTI

Calmare Län

TILL

KONGL. MAJ:T

I UNDERDÄNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1827, 1828, 1829, 1830 och 1831.

STORHOLM,
TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
1834.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nädigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Calmare Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse, för Åren 1827, 1828, 1829, 1830 och 1831.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB).

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

**KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES**

UTI

Calmare Län

TILL

KONGL. MAJ:T

I UNDERDÄNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1827, 1828, 1829, 1830 och 1831.

STERNEN,
TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
1834.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§ 1. Landets Allmänna beskaffenhet.....	1.
§ 2. Invånare.....	4.
§ 3. Näringar.....	7.
Jordbruk.....	7.
Boskapsskötsel.....	11.
Skogar.....	13.
Bergsrörelsen.....	15.
Fabriker, Bruk och öfrige Näringar, hvilka icke höra till Bergsrörelsen.....	17.
Binäringar.....	17.
Handel.....	19.
§ 4. Politisk Författning.....	20.
Kammarverk.....	20.
Stats-Bidrag.....	21.
Politi.....	22.
§ 5. Städer.....	25.
Calmar.....	25.
Westervik.....	28.
Wimmerby.....	30.
Borgholm.....	31.

Tabellbilaga

Tabell för Landet inom Calmare Län och Öland

Tabell för Städerne uti Calmare Län och Öland

Landets Allmänna beskaffenhet.

Detta Höfdingedöme, som innefattar östra delen af Småland tillika med ön Öland, gränsar i norr till Östergöthland, i vester till Jönköpings och Kronobergs Län, i söder till Blekinge, samt omgifves på östra sidan af Östersjön. Länets fasta land, beläget emellan 56 grader 17 min. samt 58 gr. 17 min. nordlig bredd, är väl endast 20 mil långt, men vägen som genomlöper detsamma närmast kusten gör dock en sträckning af 28 mil; bredden är på de flesta ställen 4 till 5, högst 7 mil. Öland, hvars sträckning i det närmaste följer kusten af Småland, på ett afstånd af $\frac{1}{2}$ till och med 3 mil, håller i längd 14, men dess största bredd är, endast $1\frac{1}{2}$ mil; den nordliga delen af ön smalare, och bredden utgör der ej mera än $\frac{1}{2}$, högst $\frac{3}{4}$ mil. Länets areal-innehåll är 98 qvadrat mil, hvaraf 12 tillhöra Öland.

Fasta landet af Länets är indeladt i nio Härad, nemligen Norra och södra Tjusts, Sefvedes, Tunaläns, Aspelands, Handbörds, Stranda samt Norra och Södra Möre, af hvilka Härad Sefvedes, Aspelands och Handbörds, äro belägne inne i landet, men de öfrige gränsa till hafvet. Tjusts Härad, utgöra tillsammans en domsaga och ett fögderi, äfvenså Tuna Läns, Sefvedes och Aspelands Härad; Norra Möre, Stranda och Handbörds Härad äro äfven tillhoppa en domsaga och ett fögderi, men södra Möre Härad, såsom störst och folkrikast i Länets, utgör ensamt en domsaga och ett fögderi. Öland delas i tvenne så kallade Mot eller Tingslag, det norra och södra, af hvilka hvarje utgör ett fögderi, men begge Moten bilda tillsammans en domsaga. Enligt äldre jordeböcker har visserligen hvart och ett af dessa Mot varit fördeladt i trenne mindre Härad, nemligen Åkerbo, Runstens och Slättebo i norra, samt Möckleby, Gräsgårds och Algutsrums i södra Motet; men denna urgamla fördelning har sedermera upphört att vara i allmänhet gällande; ännu är den dock bibehållen vid Stiftets indelning i kontrakter. I afseende på själavården lyder hela Öland, äfvensom södra och norra Möre, Stranda och Handbörds härad på Småland under Calmar stift; men hela den öfriga delen af Länets tillhör Lindköpings, med undantag af en socknedel, Carlstorps skatte kallad, i Aspelands Härad, hvilken hör till Wexiö stift. Utom fyra städer, Calmar, Westervik, Wimmerby och Borgholm, af hvilka endast den sistnämnda är belägen på Öland, har

Länet köpingarne Gamlebyn, Almvik, Figeholm, Döderhultsvik, Påskallavik, Mönsterås, Pataholm och Bergqvara på Smålands sidan samt Mörbylånga på Öland.

Då Länet således består af både fast och kringflutet land, måste dess klimat, äfvensom jordmån och öfriga beskaffenhet visa sig mera olikartade, än att ett och samma omdöme i dessa ämnen vore för hela Länet tillämpligt. Smålandssidan af Länet äger berg, skogar, insjöar samt större och mindre strömmar; Öland deremot, fastän sjelf nästan utgörande ett enda ur hafvet uppskjutande kalkberg, saknar dock omvexlande höjder, är till större delen skoglöst, har blott en enda insjö men ej något större vattendrag. Äfven särskilt betraktade, erbjuda dessa begge Länets beståndsdelar i ofvannämde afseenden väsendtliga skiljaktigheter. Smålandslandet är väl i allmänhet bergigt och skogrikt; men en stor del deraf utgöres äfven af slättland, hvilket är fallet med hela södra kusten, eller Stranda samt större delen af norra och södra Möre Härad. I denna trakt af Länet, eller södra kustlandet, förekomma berg och större skogar mera sällan och marken visar sig i allmänhet jemn och tjenlig till odlingar, som jemväl här till mera betydighet företagas, än på den öfriga delen af Länets fasta land, hvarest naturen lagt svårare hinder för sådana företag. Insjöar och större vattendrag, äfvensom kärr och mossar finnas der i betydlig mängd, men äro i södra kustlandet mera sällsynta. Det är naturligt att dessa skiljaktigheter måste hafva inflytande på klimatet, som också i de trenne nyss anmärkte Häraderna är blidare än i de öfrige, och denna skillnad visar sig mera betydlig, än att den ensamt skulle kunna tillskrifvas trakternas olika polhöjd. I enahanda mån är äfven jordens fruktbarhet större i den södra, än i den norra delen af landet, och detta gäller i synnerhet om södra Möre Härad, der större, temligen jemna och stenfria åkerfält ofta förekomma. Rådande jordmånen är i detta Härad lera; i Norra Möre öfvergår den till svartmylla; men i de öfrige Häraderna träffas merendels stembunden och sandblandad mark; dock undantages härifrån norra Tjusts Härad, hvilket, likasom det tillgränsande Östergöthland, äger stark lerjord. — Inga ovanligt stora berg finnas i detta Län, men i Tjusts Härad äro de dock temligen höga och branta, omvexlande med djupa och trånga dalar. Endast i Tryserums och Ukna socknar af norra Tjusts Härad, har man i bergen funnit jermalm, och åtskillige mer och mindre gifvande grufvor hafva här blifvit bearbetade; den malm som uppbrutits har dock icke varit tillräcklig för Länets behof, änskönt den till en del blifvit uppblandad med sådan, som upphämtats från sjöarne. Landets största insjöar äro: Yxningen och

Tynn på gränsen mot Östergöthland, Windomen, Hjorten, Yxnen, Storsjön, och Långsjön i Tjusts Härad, Kron, Solaren och Bjärken i Sefvedes, Humlen, Götmaren, Ramsjön och Möckesjön i Tunaläns Härad, Hullingen, Illern och Ryngen i Aspelands, Algunnen, Sinnern, Wälen, Bodasjön och Hultnasjön i Handbörds, Brån och Rungen i Stranda, Hinsjön och Årsjön i norra samt Bockabosjön i Södra Möre Härad; och de betydligaste strömmarne Stangån, Loftaå, Emmån, Alsterån, Ryssbyån, Ljungbyån, Arbyån, Namnerumsån och Brömsebroån. — Vid landets norra kust är en vidsträckt långt i hafvet utskjutande skärgård, äfvensom denna kust för, öfrigt, genom en mängd vikar och inskärningar, är ytterst ojemn, hvaremot den södra kusten har en mera jemn sträckning, utan att vara omgifven af någon betydlig skärgård.

Öland utgör, som ofvan är anmärkt, ett ur hafvet uppskjutande öfvergångs kalkberg, sluttande åt östra och vestra kusterna; dess medlersta del har å de flesta ställen obetydlig, och på många nästan alls ingen jordbäckning, hvadan derå med få undantag ingen odling är möjlig. Inga träd vilja der trifvas; men det gräs, som uppskjuter från den tunna jordbäckningen, ehuru lågt och glest, är dock ett godt bete, synnerligast för får och hästar. På begge sluttningarne har, genom forntida upplandning, bildats ett lågt kustland, som egentligen utgör den enda fruktbara delen af ön. Denna landsträcka har på de flesta ställen endast en åttendedels mils bredd och utgör således knappt tredjedelen af Ölands areal-innehåll; men då likväl nästan öns hela befolkning är boende på detta kustland och utaf afkastningen derå erhåller vida mera spanmål, än för eget behof tarvas, kan lätt slutas till den fruktbarhet jorden här måste äga. Rådande jordmånen är, hvad denna del af ön beträffar, fin svartmylla, som dock i det bördigare södra Motet är mycket lerblandad, hvaremot sandjord ofta förekommer i det norra. Utmed större delen af vestra stranden växer väl någon mindre löfskog, bestående hufvudsakligen af hassel, al, björk och smärre ekar, men större barrskog finnes endast på några trakter i norra Motet. Endast en och annan by träffas på det kala fältet, emellan dessa begge sluttningar, och på de flesta ställen, eller der brist på tillräcklig jordbäckning öfver kalklagret hindrat alla odlings företag, har man en begränsad utsigt öfver hela bredden af herget. Dessa vidsträckta, ofrukbara hedar kallas af öns inbyggare allvaren.

Invånare.

Länets hela folkmängd, som enligt 1827 års mantalslängder uppgått till 154,000 personer, utgjorde vid 1832 års skattskrifning 162,067. 84,312 deraf betala mantalspenningar, och 77,755 äro mantalsfrie. På sednaste fem åren har således folkmängden i Länet ökat sig med 8,067 personer, hvar-till orsakerna äro desamma som uti sednaste Femårs-Berättelsen äro anmärkta, nemligen hemmansklyfningar och afsöndringar af smärre jordstycken ifrån hemmanen, som enligt gällande författningar få äga rum, hvarigenom tillfällen till bosättning och äktenskap för den arbetande klassen beredes. Erfarenheten har dock visat, att den genom berörde åtgärder vunna folkökningen icke är af stor båtnad för det allmänna. På de mycket små hemmansdelarne äro åboerna sällan besutne, och ännu mera sällan är detta fallet vid de afsöndringar af några få tunnland jord, som till bosättningar upplåtas. Härtill tagas vanligen de sämsta delarne af hemmanens områden, hvaraf afkastningen ingalunda är tillräcklig för det hushålls bergning, som derå blifver boende. Det är således egentligen de fattigas antal som ökats.

Folket. Ehuru man måste medgifva, att den allmänna folkupplysningen i detta Län är i ett jemt framskridande, så är härvid dock ännu mycket att önska. I flera församlingar har man visserligen varit betänkt, att genom inrättande af nya skolor, eller ett bättre organiserande af de gamla, afhjelpa den brist som i detta afseende ägt rum; men de flesta af dessa undervisnings-anstalter hafva dock ännu icke motsvarat de förhoppningar, man dervid fäst. Orsakerna härtill ligga i skolornas mindre ändamåls-enliga inrättning, otillräckligheten af de medel, församlingarne dertill afsett, samt svårigheten, att för de ringa löneanslagen erhålla skicklige lärare. På de flesta ställen äro församlingarnes klockare äfven barnlärare, och då desse, med få undantag, sjelfve sakna vidsträcktare bildning, stannar vanligen undervisningen vid bibringandet af den mest ytliga kännedom af christendomen någon innanläsning och dålig skrifning; men för barnens sedliga bildning hafva skol-lärarne ofta lika liten omtanka, som föräldrarne sjelfve. Den tid, under hvilken barnen få begagna undervisningen i skolorna, är ock för ändamålet högst otillräcklig, ty då de, efter inhämtandet af de första grunderna för läsning och skrifkonst, äro färdige att tillegna sig något mera af den allmänna upplysning och bildning, som äfven hos allmogen icke borde saknas, hafva de vanligen hunnit den ålder, att de vid jordbruket kunna

lemnå något biträde, som också då af föräldrarne genast tagas i anspråk, och frukterna af den ringa undervisning de erhållit, förloras lätt under det strängare arbetet. Häraf har händt, att då ungdomen skolat till sin första nattvardsgång beredas, presterskapet icke sällan funnet den så blottad på all boklig kunskap, att den första undervisningen deruti måst å nyo börja. Dessa anmärkningar gälla icke för städerna, hvarest flera och goda undervisningsanstalter finnas, äfvensom att undantag måste göras för en och annan af landsförsamlingarne, der bättre skolor blifvit inrättade, antingen till följd af någon större donation, eller af den allmännare håg för bildning och upplysning, som här kunnat uppstå. Då likväl folket i allmänhet är böjdt för gudsfruktan och sedlighet, lefver fredligt sins emellan, ådagalägger redbarhet i handel ochandel, med kännedom af sina allmännare skyldigheter såsom medborgare, i möjligaste mätto förenar deras uppfyllande, samt dertill ofta visar prof af medlidsamhet och verksamt biträde åt nödställda likar, så måste man härleda dessa glädjande resultat, icke från en i härndomen bibringad, stigande upplysning, utan ifrån det goda, naturliga förstånd, den öppna frisinnade redlighet, den böjelse för ordning och laglydnad, som alltid utgjort de, af tidens fortgående bildning mera oberoende, hufvuddragen i den Svenska allmogens karakter. Då man nu, under de sednare åren, och särdeles sedan bell-lancasterska lärometoden blifvit mera känd, börjat åtfolkundervisningen egna en allmännare uppmärksamhet och håg, än förut kunnat förmärkas, samt presterskapet, på flera ställen, ådagalägger ett berömligt nit för det goda ändamålets befrämjande, så åger man en god anledning att hoppas en allmännare bättre bildning.

Hvad likväl i betydlig mån motarbetar fortgången häraf, är här, som i de flesta andra rikets provinser, det förderfliga, allmänt blifna, omåttliga bruket af bränvin, hylket ock, i icke mindre mån, hindrar utvecklingen af folkets fysiska krafter. En noga undersökning om husbehofsbränningens inverkan på Länets ekonomiska välstånd tillhör nästa afdelning af denna underdåniga berättelse; men här torde vara rätta stället, att ingå i pröfning af dess inflytande på folkets helsa och sedlighet. Nästan hvarje hemmansbrukare räknar bränvinsbränningen för en fördel, och tillgången på denna vara blir derigenom otroligt stor. I mån af tillverkningens betydlighet, försvåras den förmånliga afsättningen, och större delen af det bränvin, som med de smärre pannorna tillverkas, blir kvar i bondens hus, förtäras af honom och hans folk, eller användes att dermed undfägna graunnar och vänner. Om likväl konsumtionen af denna missbrukade dryck inskränkte sig inom det äldre och fullvuxna folket, skulle det önda vara mindre kringfrä-

tande, än nu, då bränvin, ofta till öfverflöd, lemnas åt halfvuxna gossar, ja äfven åt små barn, under förmodan, att bruket deraf skall vara fördelaktigt för helsan. I en del socknar äro visserligen öfverenskommelser ingångna om måttlighet, och i synnerhet att barn och ungdom ej skola förtära bränvin förr, än de uppnått en viss ålder; men ännu har man ej i allmänhet blifvit öfvertygad om de förderfliga följder bruket deraf för dem medför. Man kan väl icke säga, att fylleri-lasten, på de sednare åren, här i Länet tilltagit: snarare har den något minskats, men så länge husbehofsbränvinsbränningen fortfar, att vara så obegränsad, att äfven den minsta hemmansdel har rättighet, att den utöfva, kan man ej hoppas något märkbart aftagande. Inskränkning i tillverkningen, så att varan blefve dyrare, vore måhända säkraste sättet att minska konsumtionen; och har jag hämtat så mycket större anledning till denna förmodan af den märkbara skillnad i folkets lefnadssätt, som visade sig förlidet år, då, under den tid bränvinsbränningen var inställd, priset å varan uppsteg till dubbelt emot det vanliga; högst sällan förspordes då klagomål öfver fylleri.

I afseende på bildning och upplysning, står i allmänhet allmogen på Öland efter den på Smålands-sidan af Länet. Ej så sällan förekomma också bland den förra grofva, öfverlagda brott, hvilka dock bland allmogen på fasta landet äro högst sällsynta.

I allmänhet visar sig hos detta Läns invånare ingen utmärktare håg för handelsslöjder, hvilket ock är vanliga förhållandet i de provinser, der jordbruket utgör hufvudsakliga näringen. Behovvet är uppfinningens moder, och man ser alltid näringsfliten störst och mångfaldigast i de trakter, der naturen varit minst frikostig. Allmogen i den såkallade skogbygden af Länet är också derföre långt mera drifven i handaslöjder och fyndig i åtskillige binäringar, än folket å det bördiga slättlandet, der jorden frambringar tillräckliga medel för inbyggarnes underhåll. Emedlertid finnes ingen trakt af Länet, der icke allmogen sjelf upptimrar sina hus och förfärdigar de redskap, som för jordbruket äro nödiga. De tillverka ock sjelfve i allmänhet de tyg, hvaraf de förfärdiga sina kläder.

Det är väl svårt att bestämdt afgöra, huruvida välmågan i allmänhet bland Länets inbyggare, de sednare fem åren, ökats eller aftagit; men då, under dessa åren, inga svåra missväxter hemsökt Länet, och andra händelser af menligt inflytande på näringarne icke heller inträffat, som icke kunna anses motvägda af tillfälliga fördelar, bör man kunna antaga att välmågan på det hela icke minskats. Hvad som emellertid är synbart, är en stigande håg hos allmogen för ett beqvämligare lefnadssätt. Den bygger och

inreder sina hus bättre än förr; dess husgeråd och kläder äro dyrbarare, och afgjort visar sig välmågan i stigande uti Ölands södra Mot, härrörande från de ymnigare skördar, hvarmed denna del af Länets flere år i rad varit hugnad, då spanmålen å andra orter varit begärlig. Den del af landsbygdens invånare, som, saknande eget jordbruk, hos andra arbetar för lega, lefver i ett mycket torftigt tillstånd. Härtill måste dock orsaken oftast sökas uti eget förvällande. De söka ej i allmänhet arbetsförtjenst, i goda år, mera, än några dagar i veckan, och tillbringa de öfriga sysslolöst. Detta inverkar betydligt på dagsverkslönerna, hvilka alltid, äfven i de rikaste år, bibehållit sig ganska höga. I de mindre goda år, då spanmålen varit dyr, har man sett dagsverkspriserna falla, och orsaken härtill, har varit ingen annan än den, att behofvet i sådana år tvunget dagsverkarne till ett dagligt och mera ihärdigt arbete. Tjenstehjons-lönerna äro vanligen, utom fri kost, och åtskillige beklädnads-persedlar, för en dräng 20 till 33 $\frac{1}{3}$ R:dr B:co och för en piga 6 $\frac{2}{3}$ till 12 R:dr. Så kallade stat-löner brukas här i orten nästan blott på ståndspersonernas egendomar; utom sin lön får tjenaren, i sådant fall, visst belopp af spanmål och matvaror eller ock såfvelpenningar, men är deremot skyldig, att sjelf bestrida sin kosthållning. Dagsverkslönerna variera under olika årstider, utom den skiljaktighet deruti, som af ofvananmärkte orsaker kan uppkomma; vanliga legan för ett mansdagsverke på egen kost 16 å 20 sk. om vintern, 24 å 32 sk. om sommaren, samt, för ett qvins-dagsverke, 10 $\frac{2}{3}$ å 12 sk. allt B:ko.

§ 3.

Näringar.

Jordbruk utgör Länets hufvudnäring. Vanliga brukningssättet är så kalladt tredingssåde, då åkerjorden indelas i tre fält, hvaraf ett besås med råg och hvete, ett med korn, hafre och potates, samt det tredje trädas. Inom Tjusts Härad brukas dock jorden vanligen i så kalladt tvåsåde, då ena hälften hvarje år sås med hvete och råg och den andra trädas; i dessa Härad brukas dock jorden vanligen i så kalladt tvåsåde, då ena hälften hvarje år sås med hvete och råg och den andra trädas; i dessa Härad odlas föga vårsäd; men potatesplanteringen har här, som i det öfriga Länets, betydligt tilltaget; dertill användas så väl nyodlingar, som en del af trädets-jorden. På Öland finnas trakter, der jorden, i anseende till dess naturliga bördighet, högst sällan behöfver trädas. På hela södra delen af ön brukas åkern vanligen i fyra skiften, deraf ett begagnas till råg och hvete, 2:ne till korn, hafre och ärter, samt det fjerde hvilat i träde; i nor-

ra Motet, der jorden är svagare, måste den oftare trädas. Cirkulations- eller så kalladt vaxel-bruk har ännu icke vunnit fullt förtroende hos allmogen. På de skoglösa trakterna af Länets, möter också därför ett hinder uti svårigheten, att anskaffa och vidmakthålla de förökade hägnader, som, genom ett sådant brukningssätt blifva nödvändige. Emellertid hafva många ståndspersoner infört det på sina egendomar, och anledning är att förmoda, det allmogen på slättlandet, hvarest åkern ofta obetänksamt utvidgas, på bekostnad af äng och betesmark, så småningom kommer att tillägna sig fördelarna af detta brukningssätt, hvilka hufvudsakligen äro den, för året icke till sädes-produkten begagnade, åkerjordens insående med foderväxter, såsom klöfver, vicker och thimotei-gräs. Härigenom vinnes en icke obetydlig ökning i foder-afkastning, och ladugården kan dymedelst så utvidgas, att den kommer i ett bättre förhållande till öppna åkerjorden, än nu merendels är fallet.

Enligt den underdånigst bifogade tabellen, grundad på de uppgifter, som genom kronobetjeningen kunnat erhållas, har förhållandet mellan de olika sädesslag, som i Länets odlats, varit sådant:

Hvete utsås årligen till 1,462 tunnor, och då afkastningen, oberäknadt utsädet, antages till omkring 8:de kornet, blir skörden 11,722 tunnor.

Råg utsås 37,074 tunnor, hvilka beräknade efter något mindre än 6:te kornet gifva en afkastning af 222,289 tunnor.

Korn: årliga utsädet 31,369 tunnor anses, då afkastningen tages till emellan 4:de och 5:te kornet, gifva en skörd af 141,042 tunnor.

Hafre och Blandsäd: hvaraf utsås 5,058 tunnor, hvilka, beräknade efter något mindre än 5:te kornet, gifva en afkastning af 22,720 tunnor.

Ärter utsås årligen 1,004 tunnor och skörden, tagen till 4 gånger utsädet, beräknas till 4,017 tunnor.

Potates, deraf utsättes årligen 46,023 tunnor, hvilka, efter nära 7 gånger utsädet, anses gifva i skörd 274,166 tunnor.

Om man, efter dessa uppgifter, vill på Länets 3,366 särskilda hemman jemt fördela beloppet af utsäde och skörd, skulle det visa sig, att på hvarje helt hemman årligen utsås $15\frac{1}{2}$ kappe hvete, 11 tunnor $\frac{2}{3}$ kappe råg, 9 tunnor 11 kappar korn, 1 tunna 18 kappar hafre och blandsäd, $10\frac{2}{3}$ kappar ärter och 13 tunnor 24 kappar potates samt att skörden på hvarje hemman blefve 1 tunna 26 kappar hvete, 66 tunnor $11\frac{1}{2}$ kappar råg, 41 tunnor 33 kappar korn, 6 tunnor 27 kappar hafre och blandsäd, 1 tunna 7 kappar ärter och 81 tunnor 15 kappar potates.

Det

Det har icke varit möjligt, att, i afseende på hemmanens årliga utsäde, erhålla bestämda och tillförlitliga uppgifter, helst allmogen själf icke gerna meddelar sådana; men med säkerhet kan dock antagas, att beloppet af utsädet snarare blifvit för lågt, än för högt beräknadt. Det skulle eljest icke låta förklara sig, att från Länet årligen kan försäljas en så betydlig mängd spanmål och brännvin. Beloppet af den spanmål, som ensamt från Öland försäljes, kan, under goda år, beräknas till 30,000 tunnor.

Hampa och humle odlas här i Länet obetydligt; lin endast till husbehöf, utom i skogsbygden, der linberedning redan är temligen allmän, och hvarifrån så väl lin, som åtskillige deraf förfärdigade väfnader årligen försäljas. På Öland odlas temligen allmänt rofvor och kålrötter, men på Smålands-sidan mera sällan och endast till husbehöf. Frukträd träffas stundom vid allmogens gårdar, men större trädgårdar finnas i allmänhet endast vid ståndspersonernas egendomar. I städernes närmaste granskap äro dock ställen, der trädgårdsskötsel drifves såsom näringsfång.

Länets hushållnings-sällskap bidrager i sin mån, till jordbrukets förbättrande, dels genom de temligen betydliga penninglån, hvilka ur dess kassa lemnas sådane landtbrukare, som företaga större odlingar, och dels medelst de åtskilliga belöningar, som årligen utdelas till dem af den arbetande klassen, som utmärkt sig, antingen genom flit i odlings företag, eller genom långvarig och trogen årstjenst.

Brännvinsbränningen, betraktad såsom vehikel till jordbruket, är visserligen ofta af stor fördel för den omtänksamme landtmannen, som derigenom förvandlar sin gårds produkter, till en vara, som alltid är afsättlig; då man mer och mer insett användbarheten af potates till brännvin, kommer han i tillfälle, att med fördel, till större myckenhet än förut, odla denna växt, som ofta, äfven på den svagaste jord, gifver god afkastning; dessutom hämtar hans ladugård ingen ringa fördel genom den drank, som blir vid bränningen; men den obegränsande rättigheten för hvarje hemmans innehafvare till utöfning af denna industri, medför äfven skada och olägenheter, som ej alltid beräknas. Jag förbigår det öfverhandtagande brännvinsbegäret, som oafbrutit befrämjas genom den förökade och jemt stigande productionn af denna vara; jag läster mig endast vid det ekonomiska obestånd, hvori brännvinsbränningen ofta störtar den mindre besutne åboen. Åtminstone på fasta landet af Länet, har i de flesta trakter, med få undantag, hvarje bonde sin brännvinspanna; den är liten, ofta af en rymd under 20 kannor; men den uppslukar likväl mera säd och potates, än den behöfvande.

de åboen har råd att taga ifrån det nödvändiga lifs-uppehållet. Ved-åtgången blir, till följd af pannans vanligen högst dåliga och simpla sammansättning, långt större, men tillverkningen deremot, till mängd och godhet, vida sämre, än vid de större brännerierne. Det bränvin, som tillverkas med de små pannorna, förvandlas sällan till penningar och hembär således ingen vinst; det förtäres vanligen hemma i den mån det tillverkas och den enda fördel, som en sådan bränvinsbränning medför, är då den, att kreaturen får något drank, som likväl ofta, då den af oförstånd gifves dem varm, mera skadar än gagnar. Sedan hufvudafkastningen på den lilla hemmansdelen sålunda blifvit förvandlad i bränvin och detta förtärt, ser bonden sig i icke ringa förlägenhet, då vintern kommer och skatterna böra betalas, hvartill han nu ej äger de påräknade medlen. Han måste då tillgripa den svåra utvägen, att afyttra den obetydliga rest af spanmål, som han förut afsett för uppehälle och utsäde, och det dröjer ej länge, förrän dessa behof måste genom lån och skuldsättningar, åter fyllas. Jag tror mig således icke fela i det allmänna omdöme, att de smärre bränvinspannorna vanligen tillskynda sina ägare mera skada, än verklig fördel, samt att, i följd deraf, en sådan inskränkning af brännings-rättigheten, att den endast finge begagnas af åboer, hvilkas hemmansvärde uppginge till ett bestämdt, någorlunda högt tilltagit minimi-belopp, utan tvifvel skulle medföra väsendtlig fördel för landets ekonomiska ställning, på samma gång, som den allmänna nykterheten onekligen derigenom skulle befrämjas, enär bränvinet, till följd af en minskad produktion, blefve mera dyrt och således mindre lätt tillgängligt. Då de större brännerierna, vid en sådan inskränkning, gerna kunde beläggas med en långt högre afgift, än som nu äger rum, skulle staten, i afseende på dess inkomster, af en dylik förändring, snarare hämta vinst än förlust. Mången skulle visserligen klandra en sådan åtgärd och anse den såsom ett förnärmande mot den allmänna näringsiriheten; men den torde dock vara af nödvändigheten högt påkallad. Missnöjet skulle ock troligen upphöra, i samma mån, som den mindre besutne bonden började inse, att förlusten af den fria bränvins-brännings-rättigheten i sjelfva verket lände honom till mera gagn än skada. Det är min underdåniga öfvertygelse, att en sådan ständig iuskränkning skulle bättre motsvara ändamålet, än de temporära förbud emot bränvins-bränning, som hittills, vid inträffad eller befarad sädesbrist, äger rum; det har icke kunnat undvikas, att ju dessa sednare åtgärder måst på den enskilda spekulationen hafva ett menligt inflytande, i det de såsom alla tillfälliga förbud, omintetgör den trygghet, hvar på hvar och en, särdeles landtmannen, önskar bygga sina beräkningar.

Boskapsskötsel. I skogstrakterna af Länets är denna näring lika, om icke mera väsendtlig, än jordbruket; men på slättlandet, äfvensom på Öland, drifves boskapsskötseln ännu icke med den fördel, att afkastningen deraf betydligt öfverstiger egna behovet, af brist på äng och betesmarker. Nyodlingar företagas väl årligen i betydlig mån, men de användas merendels till ständig åker, i stället för att insås till äng. Vidden af åkerjorden kommer därför, å de jemna trakterna af Länets, vanligen i ett märkbart missförhållande till äng och betesmark, till följd hvaraf också bondeu på många ställen måste inskränka antalet af sina kreatur långt under det, som, med iakttagande af en bättre hushålls-metod, å hans hemman borde kunna födas. Här af lider äfven åkerjorden i den mån tillgången på gödningsämne minskas; en af följderna är jemväl, att kreaturen måste tidigare än vanliga utsläppas på betesmarken, hvarigenom gräsväxten måste betydligt lida; också försvagas kreatursslaget genom den knappare födan och ännu mera, då, i brist på tillräckliga dragare, de ännu icke fullvuxne kreaturen ofta begagnas till svårare arbeten. I skogstrakterna åter, der tillgången på foder är större och betet mera ymnigt, drifves denna näring med särdeles fördel; derifrån säljas årligen på landtmaknaderna ett betydligt antal kreatur, mest slag-oxar, som till större delen uppköpas af utskickade från Stockholm och Carlskrona, äfvensom från Länets egna städer; och fastän, under de sednare åren, desse kreaturs marknader varit mindre än vanligt besökte af uppköpare från Stockholm, hvarigenom stundom någon förlägenhet i rörelsen och nedsättning i prisen måst uppkomma, fortfar dock boskapsskötseln att med allvar drifvas i dessa trakter af Länets. Bland fördelarne här af räknas ock inkomsten af ost, smör och talg; och genom den ymniga tillgången på spillning erhåller den inskränkta åkerjorden i dessa trakter fullt tillräcklig gödning.

Från det förhållande, som uppgifvits, rörande tillståndet med boskapsskötseln på slättlandet, måste dock undantagas de flesta af ståndspersonernes egendomar, der cirkulationsbruk blifvit infördt och fodertillgången således ökad.

Med undantag af år 1828, som i allmänhet var ett mindre gifvande år, har grässkörden, under de sist förflutne fem åren, på de flesta ställen varit mera, än medelmåttig. Undantag måste dock härvid göras för de mera sidländt belägne, eller så kallade madängarne, hvilka, under de begge senaste åren, eller 1831 och 1832, betydligt lidet af väta. Särdeles hafva trakterna utmed Emm-åns sträckning i detta fall varit olycklige; denna nog betydliga ström möter, under sitt lopp genom Länets, ofta så svåra hin-

der af berg och trånga pass samt qvarnauläggningar, att den nästan hvarje vår förorsakar mer eller mindre vidsträckt öfversvämningar.

I afseende på *häst-afveln* i Länet är ännu mycket då önska. Det visar sig dock hos ståndspersonerne i allmänhet ett tilltagande nit för upphjelpandet deraf. På flere af de större egendomarne underhållas beskällare af stor och god race, hvarförutan den i sednare åren vidtagna anstalt, att beskällare ifrån Strömsholms stuteri blifva här i Länet stationerade, i betydlig mån bidrager till hästracens förbättrande; men hvad som hufvudsakligast skall befrämja detta ändamål och synnerligast på Öland, är det derstädes vid Ottenby Kungs-ladugård för statens räkning år 1830 inrättade stuteri. De flere hästar af ädlare slag, som der redan finnas, trifvas mycket väl, och stoägare så väl från fasta landet, som på Öland, begagna ifrigt tillfället att vid stuteriet få sina ston betäckte. Öland är, i anseende till sitt upphöjda och torra läge, särdeles passande för hästskötseln. Den medelstora ras, som der är allmän, är utmärkt god och derföre mycket eftersökt. Ett betydligt antal hästar säljas också årligen ifrån Öland till fasta landet, hvarigenom ansenliga penninge-summor till ön ingå. Otvifvelaktigt skall genom blandning af detta hästslag med de ädlare racer vid stuteriet på Ottenby ännu mycket vinnas, synnerligast i afseende på storleken, och den föresyn, som Ölands allmogen är i tillfälle att vid stuteriet hämta uti allt hvad till hästskötseln hörer, skall icke litet bidra till dess bättnad och denna näringsgren troligen snart blifva för ön högst lönande.

Af de såkallade kungshästarne, de minsta i Riket, finnas blott några få kvar på ön. De vore vane att hela året om gå ute, men sedan utmarkerna på ön, som samtliga voro krono allmänningar, i sednare åren blifvit på hemmanen uppdelade och en stor del deraf redan inhägnade, så har någon omsorg om dessa hästars underhållande måst tagas, och då den nytta, som af dem kunuat dragas, icke anses motsvara denna omsorg, har man ej bibehållit dem.

I flera trakter af Länet har man åt *färafveln* börjat egna en allmänare håg och uppmärksamhet. På de flesta af ståndspersonernes gårdar finnas får af vanligt Spanskt slag, äfvensom merinos; flere hafva äfven förskaffat sig såkallade elektoralfår. Vid Ottenby är, jemte stuteriet, inrättadt ett schäferi, der fårens antal redan uppgår till öfver 700, hvaribland finnas en betydlig mängd elektoralfår. I allmänhet finnes på Öland ett godt fårs slag och fårskötseln drifves der äfven af allmogen med större framgång än i allmänhet på Smålandssidan af Länet, hvartill bidrager öns vidsträckta och torra betesmarker, hvilka, fastän icke särdeles bördige, likväl inne-

hålla sådana grässlåg, som af fåren med begärlighet ätas. I Sefvedes och Aspelands Härader är fårafveln äfven någorlunda betydlig och det Spanska slaget är der temligen allmänt. Den i Norrköping i sednare åren inrättade ullmarknad kommer utan tvifvel, att vara af ett märkligt inflytande på fårafveln och ullproduktionen inom denna provins; derigenom har tillfälle blifvit öppnadt till en förmånlig afsättning af ullen, landtmannen lär sig inse nödvändigheten af dess noggranna sorterande, och blir mer och mer öfvertygad om fördelarne af en handtering, den han förut i allmänhet försummat.

Getter finnas här i Länet endast i de aflägsnaste skogstrakterna, vid gränserna till Jönköpings- och Kronobergs Län, men äfven der icke i någon betydlig mängd.

Skogar. Dessa bestå hufvudsakligen af furu, gran, ek och björk. Mera sparsamt finnas äfven bok, al, asp, ask, lönn, lind och flera andra, under lika polhöjd med detta Län, vanlige trädslag. Det är beklagligen ett af erfarenheten styrkt förhållande, att skogarne här, som på de flesta af andra ställen i Riket, äro i årligt aftagande. Detta gäller i synnerhet, hvad furuskogen vidkommer, som här i Länet är den betydligaste och ännu på flera ställen af Länets fasta land träffas till ovanlig godhet och storlek. Stark kolning i brukstrakterna, behofvet af ved till den allmänna bränvinsbränningen, mindre noggranhet vid förefallande hyggen, samt framför allt Länets betydliga export af trädvirke, äro de väsendtliga orsakerna till denna skogarnes ausenliga förminskning. Dessutom saknar allmogen kännedom eller vilja att tillbörligt vårda skogen, och på återplantering efter verkställd fallning gifves nästan intet exempel; tvertom hindras till och med, i sednare afseendet, naturens egen nyfödande kraft, genom kreaturs insläppning på det afhuggna skogsfältet, hvarigenom de små uppskjutande trädplantorna antingen afbetas eller förtrampas. Visserligen finnas många bruksägare och ståndspersoner, som med sina skogar vidtagit ett klokare hushållningssätt, men allmogen, begärlig efter ögonblickets vinst, och sällan bekymrad om den mera aflägsna, använder ofta skogen, utan beräkning på framtida bestånd. Flere af de trakter, som tillförne försett städernes köpmän med trädvaror, hafva nu blifvit mer och mer blottade på skog, hvadan det trädvirke, som nu föres till städer och köpingar, årligen hämtas från allt mera aflägsne socknar. Detta gäller hufvudsakligast om furuskogen; granskogen är mindre allmänt användbar och denna är derföre mera sparad. Tillgången på björkskog är betydlig; detta trädslag, som lätt sprider sig och hastigt uppväxer, begagnas dels till förfärdigande af vagnar och åker-redskap samt åtskillige slöjdevaror, dels ock hufvudsakligen till ved, hvaraf en be-

tydlig del årligen försäljes utom Länet, mest till Blekinge. Med ekskogen, förekommer på flera ställen här i Länet temligen betydlig, fastän i allmänhet icke af särdeles god beskaffenhet. På dess vårdande i uppväxten, hvar af trädets godhet hufvudsakligen beror, har skattebonden, innan lösningsrätten blef medgifven, ej använt någon uppmärksamhet. Han ansåg i allmänhet densamma såsom en främmande egendom, som på hans bästa ägor stod honom till hinder; men, under nu förändrade omständigheter, har man här och der blifvit varse mera omtanka för detta trädslag, fastän i början fällningen deraf varit betydlig. Den har dock hufvudsakligast skett, der den stått åker och äng till mehn. Ej mindre de fällde träden, som dels användts till skeppsvirke dels till stäf, hvaraf betydligt parti varit lätt af-sätligt och utskeppats, än ock barken, som likaledes varit begärlig på utrikes ort, hafva tillskyndat landtmanen betydliga kontanta inkomster.

Enligt hvad förut blifvit i underdånighet anmärkt, saknar Öland i allmänhet skog. Endast nordliga delen, der krono-allmanningen Böda skog är belägen, gör härifrån ett undantag. Invånarne på denna ö måste således, till större delen från fasta landet köpa sitt behof af ved och byggnadstimmer. Åtgången häraf är väl jemförelsevis mindre på Öland, der den lätt uppbrutne kalkstenen, som för sin fuktighet icke är till boningshus passande, likväl allmänt användes till ladugårdshus och gärdesgårdar; men det årliga inköpet af ved är dock för den fattigare delen af öns invånare ganska betungande.

På Smålandssidan brukas gärdesgårdar vanligen af gran, som för sådant ändamål spjelas; men på åtskillige ställen stängas äfven ägorna med stenmurar, hvilket merendels är fallet vid sådane nyodlingar, der någon större stenbrytning ägt rum, då de uppbrutne stenarne härtill användas. I denna del af Länet brukas af allmogen inga stenhus, och af stånds personer högst få. Så väl man- som ladugårdsbyggnader uppföras vanligen af furutimmer, med tak af bräder och torf; på åtskillige ställen, särdeles i norra delen af Länet, börjar man dock använda tegeltak. Genom husens uppförande på stenfot samt brädbeklädnad och öfverstrykning med rödfärg, har allmogen, mera än förr, börjat draga försorg om deras framtida bestånd.

På fasta landet af Länet äro de enskilda skogarne i allmänhet skiftade, och på Öland, der den enskilda skogen nu egentligen utgöres af de fordna smärre kronoskogarne, som blifvit försålde, blefvo dessa vid försäljningen delade i mindre lotter.

I Länet finnes en kronopark, Norrlandet kallad, belägen i Norra Tjusts Härad, en krono-allmanning, Böda skog på Öland, samt tvenne Häradsallmänningar, hvaraf en i Handbörds och en i Norra Möre Härad.

De tvenne sistnämnde äro bibehållne för Häradsboernes behof af utsyning, enligt Kongl. Maj:ts derom åren 1831 och 1832 meddelade nådiga beslut; men om hushållningen med Norrlandet och Böda skog är ännu icke slutligen förordnad.

Bergsrörelsen, som i norra delen är temligen betydlig, har i följd af de sednare årens korta och lindriga vintrar, varit försvårad. Olägenheter-na deraf hafva dock vid de större bruken öfvervunnits genom förmågan att, under gynsamme år, anskaffa förlag af så väl kol, som malm.

Utom de förut i Ukna och Tryserums socknar af Norra Tjusts Härad befintlige jerngrufvor, hvilka dock, i anseende till de obetydliga och ringhaltiga malm-tillgångarne, blifvit på sednare tider nästan öfvergifne, har nu en ny sådan grufva vid Äpplerum i förstnämnde socken blifvit upptäckt och bearbetad. Malmbrytningen, som sysselsätter 34 arbetare, anses årligen utgöra omkring 8,000 *Sk* till ett värde af 5,000 R:dr B:ko. Då denna malm-tillgång, såsom i sednaste Femårs-Berättelsen blifvit anmärkt, är alltför otillräcklig för masugnarnes behof, fastän uppblandning sker med den, till beskaffenheten sämre sjömalmen, måste bristen fyllas genom betydliga requisitioner från andra Län, särdeles från Nyköpings. De bruk, som sakna masugn, hämta vanligen sitt behof af tackjern från Stockholm.

I Gladhammars socken af Södra Tjusts Härad finnes en koppargrufva, och äfvenså en vid Solstad i Misterhults Socken af Tunaläns Härad; men de hafva, sedan en längre tid tillbaka, varit nedlagde, på förra stället, till följd af malmstreckets upphörande och, på det sednare, af orsak, att vatten från det närbelägna hafvet i grufvan instörtat, utan att det sedermera, oaktadt skedde försök, kunnat derifrån uppfordras.

I Länet finnas 11 masungar, nemligen 6 i Tjusts Härad, 2 i Aspelands, 1 uti Sevedes, 1 i Handbörds och 1 i Södra Möre Härad, hvilken sednare likväl på längre tid icke varit i bruk. De tider då dessa masungar äro i verksamhet, sysselsätta de tillsammans 140 personer och då blåsas för året något öfver 7,000 *Sk* tackjern, hvars värde anses uppgå till 65,000 R:dr B:ko. För öfrigt har den förändring under dessa år inträffat, att Tofvehults masugn, hörande till Ankarsrums jernbruk, blifvit nedrifven och en ny i stället vid nämnde bruk uppbyggd. Denna masugn, som med anseelig kostnad blifvit uppförd, under möjligaste iakttagande af de för sådane verk i sednare tider upptäckte förbättringar, äger af alla i länet den

mest fullkomliga sammansättning. Också förtjenar i sammanhang härmed anmärkas, att vid detta bruk, hvars jern tillverkning anses särdeles god, nyligen blifvit inrättad en så kallad reverber-ugn för gjutning. I Tjusts Härad finnes förut en dylik ugn, och vid båda tillsammans uppgår årliga tillverkningen till 300 Sk $\frac{1}{2}$, utgörande i värde 6,000 R:dr.

Af de 13 jernbruk, som i Länet finnas, äro 6 belägne i Tjusts Härad, 3 i Aspelands, 1 i Sefvedes, 1 i Handbörds, 1 Stranda och 1 i Södra Möre Härad. Tillsammans sysselsätta dessa Bruk vanligen 150 personer och tillverka årligen omkring 9,000 Sk $\frac{1}{2}$ stångjern, af ungefär 150,000 R:drs värde. Dessutom finnas 9 kniphammare och 12 jermanufaktur-verk och gjuterier, hvilka verks sammanräknade produkter för året anses uppgå till ett värde af 45,000 R:dr; dervid sysselsättas 60 personer.

Under de fem år hvarpå denna underdåniga berättelse har afseende, hafva jernprisen något fallit i följd af den ökade tillgången på denna vara i andra länder. Tillverkningen deraf har också något minskats här i Länet; men i samma mån den fordna lättheten till snar och förmåulig afsättning upphört, hafva bruksägarne insett behovet af att, genom förbättrade tillverkningar, sätta sig i stånd till täflan med andre orters produsenter. Betydliga förbättringar och ombyggnader hafva derföre vid flera af bruken blifvit gjorde, och i allmänhet har man börjat iakttaga en mera sorgfällig bearbetning.

I Länet finnas tvenne alunbruk, ett i Södra Möckleby socken på Öland, och det andra i Södra Möre Härad, kalladt Lofversbruk. Vid det förra är tillverkningen betydlig, och brukets drift i jemt stigande. I stället för de förr brukade enkla kokpannorna, hafva dubbla sådane efter en ny metod här blifvit inrättade och resultatet deraf visat sig förmånligt; äfven har man vid detta bruk sistlidet år börjat med framgång tillverka viktril. Bruket sysselsätter 90 arbetare af mankönet samt en stor del af dessas hustrur och barn. Årliga aluntillverkningen, 2250 tunnor, anses i värde till 35,000 R:dr B:ko. Hvad särdeles bidrager till detta verks förmånliga drift, är dess läge alldeles invid det Schifferberg, hvarifrån det hämtar hela sitt behof, utan att behöfva påkosta några längre transporter. I detta afseende är Lofversbruk mindre lyckligt. Det har sitt utmål i samma bergsträcka som Ölands och måste således underhålla flera större jakter till Schiffers öfverförande derifrån och till bruket, hvaremellan afståndet är omkring 3 mil. Desse transporter måste nödvändigt medföra betydliga kostnader, oberäknadt dem, som uppkomma genom behovet att hålla arbetsstyrka på tvenne ställen, både
vid

vid Bruket och vid Skifferbrottet. På begge ställen, tillsammans sysselsättas omkring 100 arbetare och årliga tillverkningen, vid Bruket uppgår till omkring 1,100 tunnor alun, i värde ansedde till 17,600 R:dr B:ko

Fabriker, Bruk och öfrige Näringar, hvilka icke höra till Bergsrörelsen.

Bland kithörande verk och inrättningar i detta Län förtjenar i första rummet nämnas ett i Hanbörds Härad beläget krutbruk, kalladt Fliserids, efter socknens namn. Detta bruk, som drifves med mycken omsorg, sysselsätter vanligen 30 arbetare och tillverkar, till följd af ägarens kontrakt med Kongl. Krigs-Kollegium, årligen 900 centner krut, hvars värde antages till 22,500 R:dr. Vidare finnas: ett glasbruk i Rumsquilla socken af Sevedes Härad, som med 15 arbetare årligen tillverkar glas för 11,200 R:dr. — 17 pappersbruk, som sysselsätta 138 arbetare och årligen tillverka omkring 17,000 ris papper, uppgående i värde till 42,000 R:dr. — 35 garfverier, som drifvas med 73 arbetare, anses årligen inbringa omkring 20,000 R:dr. — 21 vadmals-stampar, som till större delen ägas af bönder, hvilka sjelfve dem sköta utan särskilt antagna arbetare; behållna inkomsten dervid kan för året ej beräknas högre än till 1050 R:dr. — 20 tegelbruk, hvilka sysselsätta omkring 100 personer och tillverka mur- och taktegel årligen till ett värde af 16,500 R:dr. — 7 oljeslagerier med tillsammans 11 arbetare och en årlig tillverkning af 1200 kannor linolja till ett värde af 1,600 R:dr. — 11 kimröksbruk, hvilka lika med stampverken skötas af ägarne sjelfve, utan biträde, utgörande årliga afkastningen 1,600 R:dr. — 3:ne pottaske-bruk, som alla äro obetydliga och för deras drift endast sysselsätta ägarne sjelfve; årliga tillverkningen kan ej beräknas högre än till 500 R:dr. — 1 lackfabrik, som skötes af ägaren med biträde af en arbetare, och hvarvid årliga tillverkningens värde anses utgöra 2,000 R:dr. — 8 färgerier, som sysselsätter 24 arbetare och årligen inbringa omkring 5,000 R:dr. Vid åtskillige ställen å kusten af Småland finnas mindre skeppsbyggerier, der allmogen bygger och reparerar sina egna farkoster, men sedan Skäggens och Ljungnäs skeppsvarf i Norra Möre Härad blifvit, i brist på tillräcklig arbetsförtjenst, nedlagde, finnas utom i städerna Calmar och Westervik, här i Länet inga sådane skeppsvarf, der arbete sker efter beställning för andra. Inga af de nu uppräknade inrättningar och verk njuter något understöd af kronan eller det allmänna.

Binäringar. Uti ett Län, så vidsträckt, som detta, och med så skiljaktliga naturförhållanden, måste nödvändigt förekomma många olika binäringar. Jagt idkas i allmänhet icke såsom någon näring, utan vanligen blott

för nöje; endast en och annan af den fattigare klassen sysselsätter sig dermed för sin bergning; undantag måste dock göras i afseende på skällfångst, som på åtskilliga ställen vid Ölands kuster är temligen lönande. Fisket utgör deremot för många af kustboerna en väsendtlig näringsgren; strömmingsfisket, som fordom var mycket indrägtigt, har nu i märkbar mån aflagit, hvadan Länets invånare nu, till större delen, måste från andra orter hämta sitt behof häraf. Laxfisket i Emån, som förr varit ganska ymnigt, har de sednare åren varit mindre gifvande; men på andra fiskslag såsom ål, gäddor, ort, aborrar m. fl. fortfar dock att vara ymnig tillgång, ej mindre i skärgården och vid hafskusten, än i Länets många insjöar. Från Norra Tjusts Härad säljes årligen färsk fjällfisk till uppköpare från Stockholm, som afhämta fisken uti särskilt dertill inrättade farkoster; men den inkomst, som af denna handel tillskyndas orten, kan dock icke beräknas högre än till 2000 R:dr B:ko årligen. I skogstrakterna utgör tjärubräningen en icke obetydlig binäring; omkring 3000 tunnor säljes häraf årligen, dels till angränsande Län och dels till export utom riket; värdet kan beräknas till 4 R:dr för hvarje tunna. I närheten af bruken utgör kolning för dessas behof en ganska vigtig näringsgren. På många ställen å fasta landet af Länet är salpetersjudning en icke ringa inkomstkälla och tillverkningen anses årligen uppgå till omkring 2,500 *LZ*, värderade till 18,000 R:dr. I Länet finnas 61 plantador, till hvilka staten bidragit med mer och mindre understöd.

Under de sednare åren hafva håg och fallenhet för hvarjehanda väfnader märkbart tilltagit hos Länets invånare, särdeles på Smålands-sidan. Tillverkningen deraf, synnerligast hvad lärft beträffar, öfverstiger i denna del af Länet inbyggarnes behof, och värdet af de åtskillige väfnader, som vid de årliga landtmarknaderne här försäljas, kan antagas uppgå till 6,000 R:dr. Den flit och konstfärdighet, som allt mer och mer börjat visa sig hos allmogens qvinfolk, så väl vid linberedning och spånad, som förfärdigandet af linne- och bomulls-väfnader, ofta af svårare sammansättning, skola säkert blifva af väsendtlig nytta för landet och småningom hos allmogen förtaga hågen för de förr så begärligt efterfrågade utländska tygerne. På Öland, hvarest föga lin odlas, bestå väfnaderna hufvudsakligen af ylle- samt något bomulstyger, och allmogen förser sitt behof af finare linneväfnader till större delen från fasta landet. Deremot afyttras årligen från ön icke så obetydligt parti vadmål, flanell, hårtäcken, ryor och strumpor af ull.

Kalkbränning och brytning af golf-, trapp- och byggnadssten utgöra på Öland vigtiga binäringar. Kalk brännes der mera, än, som på ön åtgår; öfverskottet afsättes på fasta landet med fördel. Golf- och trapp-stenarna fö-

ras från ön både till Stockholm och andra städer inrikes, och härifrån staden utskeppas årligen af de förre ett betydligt parti. För byggnadsstenen är bästa afsättningen i Carlskrona i anseende till det fortgående fästnings-arbetet. Vid transporten begagnar allmogen till större delen egne fartyg. Värdet af så väl kalken, som stenen, hvilka från ön försäljas, kan uppskattas till emellan 4 och 5,000 R:dr.

Bland binäringar anmärkes äfven, särdeles inom Norra Tjusts Härad, tillverkning af åtskillige slags laggekärl, hvaraf, sedan ortens behof blifvit försedt, årligen utom Länets afyttras för ett värde af 1,000 R:dr.

I närheten af bruken, äfvensom i städernes granskap, uppkommer väl någon förtjenst genom varors forsling, men annorstädes kan den i allmänhet icke påräknas. Transporterandet af skogs- och bruks-effekter, dels emellan Länets köpingar och städer samt dels till andra orter sysselsätter under sommartiden mycket folk på sjön. Under vintren upptages manfolkets tid hufvudsakligen med sädeströskning, skogsarbete och förfärdigandet af den för åkerbruket nödiga redskapen.

Handel. Skogs- och bruks-produkter, kreatur, smör, ost, talg, linne- och ylle-väfnader, fiskvaror, samt alla andra här ofvanomnämnde artiklar, försäljes af landtmannen, så väl i Länets städer och köpingar, som å de årliga landtmarknaderna, hvaraf antalet är för Länets behof tillräckligt. Inga varor afsättes i detta Län, genom kringvandring af ortens folk; men gårdfarihandlande från Westergöthland träffas i betydlig myckenhet. Genom ett tillräckligt antal väl lagda och underhållna vägar, är kommunikationen inom Länets lätt och bekvämlig; äfven af sin belägenhet vid hafvet har Länets i detta afseende stor fördel.

Invånarne i en del trakter af Öland, äfvensom kustboerna på Smålandssidan egna sig mycket åt sjöfart; utom dem, som äro inskrifne å sjömanshusen i Calmar och Westervik, finnas många, som med egne, mest smärre fartyg, idka fraktfart till orter inom detta och nästgränsande Län, ofta med icke obetydlig fördel. Den, genom Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 11:te Februari nästlidet år, allmogen lemnade rättighet, att med egne fartyg äfven idka sjöfart på Danska orter begagnas dock endast, hvad detta Län beträffar, af åtskilliga fartygs-ägare i Söderåkra socken af Södra Möre Härad. Allmogen har här en särdeles håg för handel och sjöfart, och bygger sjelf sina fartyg, hvaraf den äger ett icke ringa antal, större och mindre. Dessa föras vanligen af ägarne sjelfve, af hvilka somliga äga borgare-rätt såsom skeppare i Calmar, Ystad eller andra städer, hvarifrån de vanligen antaga frakter till åtskillige Östersjöhamnar. Nu mera uppköpa de ofta sjelfve trädvaror och segla dermed till Danska hamnar.

Politisk Författning.

Kammarverk. Under de sist förflutna fem åren hafva här i Länet icke tillkommit några nya, af öde upptagna hemman, men deremot är, såsom ofvan är anmärkt, antalet af tillkomna nybyggen, på de gamla hemmanens områden, betydligt.

Sedan år 1828, från hvars början Eders Kongl. Maj:ts nådiga stadga om skiftesverket i riket af den 4 Maj 1827, varit till underdånig efterrättelse gällande, hafva inom detta Län en betydlig mängd laga skiften blifvit företagne, och de i Länet varande 21 landtmätare, hvilka äga att på egen hand, dylika skiften verkställa, hafva, med få undantag, dermed varit jemt selsatte. På Öland återstå högst få byar, som icke antingen före år 1828 undergått enskifte eller derefter så kalladt laga skifte, och det är otvifvelaktigt, att detta förhållande i betydligaste mån bidragit till jordbrukets förkofran och den, öfver Länets egna behof förökade sädesproduktionen.

I åtskillige trakter af Länet hafva lyckade försök blifvit gjorde till mäsars och sjöars uttappning, hvarigenom ängsmarken blifvit betydligt utvidgad. Omkring de större vattendragen, särdeles Emån och Stångån, hindras dock oftast sådane företag genom de årliga öfversvämningar, som uppkomma, dels af de i strömmen anlagde qvarn- och dam-verk, samt dels ock genom de naturhinder, som stå i vägen för deras fria lopp. I detta afseende anses Häckleberget, der förstnämde å faller ur sjön Ryngen, äfvensom Blankan, ett trångt bergpass, hvarigenom floden måste framtränga, vara mycket hinderliga. Åtskillige, tid efter annan, af enskilte personer på förra stället gjorda sprängningsförsök hafva redan visat, att om sådane sprängningar blefvo anställda i stort, många öfversvämningar derigenom skulle förekommas; men den enskilda förmågan är ej tillräcklig för ernående af något hufvudsakligen fördelaktigt resultat, och de försök, som varit gjorda att härtill erhålla understöd af det allmänna, hafva icke lyckats.

Den underdånigst bifogade tabellen för landet innehåller alla de hemman och lägenheter i Länet hvilka tillhöra kronan. Uti Törneby af Calmar socken är ett hemman, tillhörigt det förr här vid staden varande hospital; men sedan hospitals-inrättningen här upphört, disponeras nu detta hemman af Kongl. Seraphimer-Ordens Gillet. $6\frac{1}{4}$ hemman uti Lönneberga socken af Aspelands Härad tillhöra Upsala domkyrka; flera till fromma stiftelser anslagne hemman äro här icke. Af Länets $3,366\frac{1}{8}$ hemman, brukas

2,518 $\frac{13}{48}$ af ägarne sjelfve, kronobönder och boställs-innehafvare samt de öfrige af arrendatorer, landbönder och hälftenbrukare. Posthemman äro 40 $\frac{3}{16}$ och de till gästgifvaregårdar anslagne hemman utgöra 80 mantal.

Stats-Bidrag. Då Länet under de sist förflutne fem åren i allmänhet varit skonadt för egentliga missväxter, hafva också de allmänna utskylderna på de flesta ställen blifvit med temlig lätthet utbetalde, men i åtskillige trakter har indrifningen deraf varit mera trög, hvartill orsakerna förmodas vara någon gång verklig brist, men oftare de skattskyldiges eget förvållande, i det de, så länge, som möjligt, sökt dröja med skatternes utgörande, helst ingen förökad utgift genom dröjsmålet dem tillskyndats. Då likväl resterna, vid hvarje räkenskaps-års slut, ej varit särdeles betydliga, torde kunna antagas, att skulder och allmänna onera här i Länet utgå mera lätt än i många andra rikets provinser. I afseende på fördelningen af allmänna onera råder här i Länet den olikhet, hemmanen emellan, att de, hvilka underhålla indelnings-båtsmän, husarer och lif-grenadierer, få använda hemmanens grundräntor till detta underhåll, hvilket icke alltid uppgår till räntornas belopp, förvandladt efter markegångs-pris, hvaremot de hemman, som underhålla roterings-båtsmän och soldater, måste vidkännas detta besvär och derjemte till staden eller andra allmänna behof utgöra hemmanens grundräntor.

Uti tabellen är bevillingen beräknad efter 1832 års taxerings-längder; men de ständige räntorna äro upptagne efter medium af de fem sistförflutne årens markegångs-pris. Efter denna grund äro äfven kostnaderna för rustning och rotering uträknade, med tillägg af inkomster af karfarnes torp, äfvensom, hvad lif-grenadiererne beträffar, af den årliga häst-vacans afgiften; och således har årliga kostnaden för rustningen af en båtsman blifvit upptagne till 45 R:dr, en soldat 50 R:dr, en husar 100 R:dr och en lif-grenadier 110 R:dr allt Banko. Enligt dessa beräknings-grunder har kostnaden för det i Länet förlagda krigsfolk, 347 soldater och 539 roterings-båtsmän, blifvit uti tabellen upptagen och för underhållandet af indeldda krigsfolket 83 grenadierer, 138 husarer och 801 indelnings-båtsmän med befal, äro rusthålls-stammarnes och Augments hemmanens räntor och krono-tionde-spanmål å stat anordnade, utgörande efter medel-markegångs-pris, de förre 86,758 R:dr och den sednare 1,331 R:dr eller tillsammans 88,089 R:dr Banko, hvilken summa med säkerhet kan antagas betydligt öfverstiga verkliga rustnings-kostnaden i fredstid. För 119 $\frac{11}{2}$ mantal i Länet befintlige oroterade hemman erlägges rotetfrihets-afgift med 1,429 R:dr 39 sk. eller 12 R:dr för hvarje helt mantal.

Då presterskapets aflöning i allmänhet är grundad på särskilda derom ingångne öfverenskommelser och således i olika socknar olika utgår, kan denna aflöning icke för hela Länet uträknas till något bestämdt och tillförlitligt medelbelopp; dock har jag trott mig härutinnan komma rätta förhållandet närmast, då jag, med afseende på det värde, hvartill de varor uti markgångs-taxorna upptagas, hvarmed Presterskapet allmännast aflönes, antagit, att hvarje helt förmedladt hemman årligen betalar till Pastor 11 R:dr 24 sk., till Kapellan 4 R:dr och till öfriga kyrkobetjeningen 3 R:dr eller tillsammans 18 R:dr 24 sk. Understödet till de fattige är för hvarje hemman beräknadt till 4 R:dr. Reserv- och gästgifveri-skjutsen kan nu mera icke anses för något besvär, sedan skjutslegan och ersättning för åktygs begagnande blifvit ansenligen förhöjde mot hvad de fordom varit; samma förhållande torde kunna antagas, hvad kronoskjutsningen vidkommer, sedan, till underdånig följd af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga förordning af den 6 Maj 1830, betalning derföre erlägges med 16 sk. Banko milen för en häst, eller lika med gästgifvare-skjuts. Våghållnings-besväret är beräknadt till 11 R:dr för hvarje hemman. Bland diverse afgifter, onera och besvär, såsom djeknepennningar, kurhusafgift, riksdags-pennningar, tingshus- kyrko- prestgårds- och arrest-byggnader, jagtredskaps underhållande, skallgångar och brefbäring, utgå de förstnämde eller djeknepennningarne med 1 sk. 6 rs:t på hvarje matlag, och kurhusafgiften erlägges nu mera med $4\frac{1}{2}$ sk. af hvarje mantals-skrifven person; men de öfrige äro obestämda och hafva endast efter förmodan kunnat utföras.

Politi. För ordningens vidmakthållande på landet, är sörjdt genom antagandet i hvarje byelag af en så kallad byordningsman, som äger närmaste tillsynen öfver byelagets förhållande och den allmänna sedligheten. När något inträffar, som fordrar åtal eller rättelse, bör han genast sådant anmäla för kronobetjeningen eller socknens kyrkoråd. Ordningmännen hafva af Konungens Befallningshafvande erhållit en instruktion, hvarest de förfara, hvarförutan en byordning är öfver hela Länet tills vidare antagen, efter hvilka förekommande ekonomiska frågor inom byelagen behandlas. Dernäst tillhör närmaste vården om landpolisen kronolänsmännen, som härvid hafva sig till biträde ett visst antal sjerdingmän. Länsmännens direkta beröring med folket, så väl i berörde, som mångfaldiga andra afseenden, fordrar en urskillning och granlagenhet, hvarpå man hittills knappast kunnat göra anspråk, vid betraktande af desse tjenstemäns ytterst svaga lönevilkor. De hafva dock i allmänhet här i Länet gjort sig förtjenta af förtroende och aktning genom nit, redlighet och icke sällan visad skicklighet uti åliggande befattningar.

Till hämmande af den olyckliga böjelse för fylleri, som enligt hvad förut blifvit i underdånighet anmärkt, på många ställen visar sig nog allmän, har Konungens Befallningshafvande, tid efter annan, låtit varningar genom allmänna kungörelser utgå, samt särskilt aumanat krono-betjente och ordningsmän, att, hvar i sin ort, vaka öfver iakttagandet af ett måttligt och nyktert lefnadssätt. Presterskapet har härutinnan äfven visat ett berömligt nit, och, till följd af dess uppmaningar, hafva i åtskillige församlingar allmänna öfverenskommelser till nykterhetens befrämjande blifvit ingångne. I detta afseende har Konungens Befallningshafvande jemväl sökt i möjligaste måtto inskränka antalet af krogar och närings-ställen, äfvensom de allvarligaste medel blifvit vidtagne till förekommande af oloflig bränvins-försäljning å Länets marknader; också har Konungens Befallningshafvande af dessa åtgärder hämtat den tillfredsställelse, att fylleri och våldsamheter vid dylika tillfällen blifvit vida mera sällsynte än tillförne. Antalet af tillåtna krogar, på landet, är nu 18, och de finnas endast vid sådana allmänna farvägar, der behofvet och allmogens beqvämlighet fordrat deras medgifvande.

I alla Länets socknar finnas väl skolor, der allmogens barn emot ringa betalning till den antagna läraren, erhålla undervisning i läsning, skrifning och stundom äfven i räknekonst; men, såsom jag förut i denna underdåniga berättelse anmärkt, motsvara de flesta af dessa skolor ännu endast ofullkomligt ändamålet. Undantag måste dock göras för åtskillige af de större socknarne, deri sednare åren mera ändamålsenlige folkskolor blifvit, efter Bell-laucasterska lärometoden, inrättade. Den, genom enskilt donation, i äldre tider tillkomna skolan i Ålems socken, der församlingens barn erhålla fri undervisning, af en, utaf inrättningen lönad och med boställe försedd, prestman, är af undervisnings-verken på landet det betydligaste. Då, till följd af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse af den 14 Juli 1825, skole-lärarne på Öland böra erhålla bohemman i den mån tillgång gifvas, af åboledige kronohemman och kronobetjeningen först dermed blifvit försedd, torde tillfällen snart yppas att på denna ö erhålla skickligare barna-lärare, än de, som nu dertill användas. Någre undervisningsverk för slöjder äro ännu icke i detta Län inrättade.

Närmaste inseendet öfver helsovården åligger, inom hvarje socken, dess kyrko-råd. De år 1831 i alla Länets socknar, för händelse af cholera-farsotens inträngade i landet, valde sundhets-nämder, med af Konungens Befallningshafvande tillsatte ordförander, äro ännu icke upplöste; fastän Länet har 3:ne provincial-läkare, hvaraf en är boende i Wimmerby och har

till distrikt Tjusts, Sefvedes, Tunaläns och Aspelands Härad; en har sin bostad i Calmar och dess distrikt utgöres af den öfriga delen af Länets fasta land; den tredje är stationerad på Öland, som utgör dess distrikt. Vid påkommande sjukdomsfall lemna de alla, hvar inom sin krets, verksamt och oförtrutet biträde, men då det förstnämnda distriktet är ganska vidlöftigt, önska allmänt invånarne i Norra Tjusts Härad, det för denna del af Länet ännu en provincial-läkare måtte vardas tillsatt, hvarom särskilt framställning i underdånighet blifvit gjord. Vaccinationen främjas med drift och i alla socknar äro vaccinatörer tillsatte.

Fattigvården besörjes i hvarje socken vanligen genom bidrag i lifsmedel efter hemmantalet. De mest orkeslöse fattighjonerna och de, som icke hafva något annat hem, intagas uti socknarnes fattigstugor. I några få socknar är fattigförsörjningen i följd af träffade öfverenskommelser, indelad på rotar, eller mindre delar af socknen. Häraf följer väl en större vaksamhet emot inflytningar från andra socknar, men också en högst besvärande inskränking i tillfället för den fattigare klassen inom berörde socknar, att finna sin utkomst, inflyttning ifrån ena roten till den andra mötes af samma svårighet som flyttning emellan socknarna, och förorsaka mångfaldiga tvister.

Ordningen vid gästgifverierne i Länets handhafvas efter gällande allmänna författningar och Konungens Befallningshafvandes särskilda föreskrifter, deraf ett sammandrag är tryckt framför hvarje gästgifveridagbok. Hållskjuts äger icke rum inom detta Län; utan de resande fortskaffas med gästgifverens och reservlagens hästar.

-Sedan, till underdånig följd af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Cirkulärbref af den 19 Juni 1830, Länets invånare blifvit uppmanade, antingen att genom afgifter af hvarje hemman bilda en jagt-kassa, tillräcklig för stadgade skottpenningar för de rofdjur, som i Länets kunde utom skallgång dödas, eller ock att, genom sammanskott i mån af behovet, skottpenningarna utbetala; så hafva, i detta afseende, öfverenskommelser, dels sockne- och dels Härads-vis, med undantag af 2:ne socknar, blifvit i Länets träffade och genom Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse af den 28 December 1832 till efterlefnad fastställda. I allmänhet har, vid dessa öfverenskommelser, det sednare af ofvannämde alternativ blifvit följdt. För öfrigt anställas årliga skallgångar, äfvensom ludring blifvit företagen och vargårdar på åtskilliga ställen anlagde.

Sockne-

Sockne-magasiner finnas i Länet 48, hvaraf de flesta, i synnerhet på fasta landet af Länet, äga betydlig spannemåls-fond. Vid åtskillige medgifver tillgången utlåningar äfven utom socknen.

På landet finnas inga Spar-Bankar.

§ 5.

Städer.

Calmar. Denna stads folkmängd, som, vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande utgjorde 5206 personer, uppgår nu till 5,509, hvaraf 3,196 erlægga mantal. Befolkningen har således under de sista fem åren vunnit en tillökning af 303 personer. Då, med undantag af år 1830, de dödas antal årligen öfverstigit antalet af de födda, har denna ökning således uppkommit genom inflyttningar från landet och andre orter. År 1828 rådde i staden mycken sjuklighet och då afledo nära dubbelt antal personer, mot dem som för året föddes.

Handeln, som utgör stadens hufvudsakliga näring, är betydlig och drifves, dels med export af ortens skogs- och bruks-produkter samt dels med minut-försäljning af in- och utländska varor, för hvilket ändamål finnas 35 öppna salubodar. De handlandes antal, som i sednare tider betydligt ökats, utgör nu 59, hvaraf dock några få, med bibehållande af burskapet, nedlagt sin rörelse. I allmänhet finna köpmännen en jemn utkomst, men med få undantag träffas hos dem ingen större förmögenhet. Utom 19 smärre fartyg om tillsammans 281 läster, äger staden nu 66 större fartyg om 2571 lästers sammanräknad dräktighet. 1827 utgjorde de större fartygen blott 61 med ett lästetal af 2,164 $\frac{1}{4}$; tillökning härutinnan har på de sednaste fem åren uppgått i antalet till fem och i lästetalet, till 406 $\frac{3}{4}$. Dessa fartyg sysselsättas hufvudsakligen med export af jern och trädvaror till utländska orter inom Östersjön; men åtskillige gå äfven med sådane varor till Nordsjön och Medelhafvet, hvarifrån de vanligen söka frakter, men om sådane ej fås, återvända de med salt. De stränga karantäns-anstalerna åren 1831 och 1832 inverkade ganska menligt på Östersjö-handeln. Utom de betydliga afgifter, som dermed voro förenade, vållade äfven tidsutdräfter en icke obetydlig minskning i sjöresornes antal; men handeln fortsattes likväl med all den drift, som var möjlig, ehuru åtskillige af stadens handlande, under denna tid påstått sig af sina expeditioner icke hafva hämtat annan fördel, än

Bibehållandet af sin kredit. Sistlidet är utskeppades härifrån till utrikes orter 60,000 tolfter bräder, 1,200 tolfter plankor, 28,600 stycken hjelkar och sparrar, 3,748 *Skål* Stångjern, 489 *Skål* Manufaktur-smide, 1,498 tunnor alun, 35,408 st. golf-sten, 300,000 ekstaf, 3,814 tunnor ekbark, 1,200 tunnor tjära m. m. Sammanräknade värdet af årets export kan upptagas till 350,000 R:dr Banko. Importen, som jemförelsevis är mindre betydlig, utgöres hufvudsakligen af salt, sill, torr fisk, rådt socker, vin, arrac, ruhm, diverse tyger och bomullsgarn, kaffe, risgryn och andra specerier m. m. Tullinkomsterna, inberäknadt konvöj- samt fyr- och båkmedlen, uppgingo år 1828 till 52,047 R:dr 41 sk., 1829 till 52,117 R:dr 12 sk., 1830 till 70,998 R:dr 46 sk., 1831 till 63,136 R:dr 18 sk., samt 1832 till 75,736 R:dr 5 sk. allt Banko.

Dessa resultatet innebära fördelaktiga bevis på handelns förkofran, och, om än, under sednare åren, klagan ofta försports deröfver, att för många egna sig åt detta yrke, är likväl onekligt, att det allmänna välståndet, såväl inom staden, som i orten deromkring betydligt vunnit genom de ökade tillfällen till mångfaldig arbetsförtjenst och afsättning af landtmanna-produkter, som af den utvidgade handeln uppkommit.

De handlade sakna dock en förmån, som betydligt skulle fortskynda stadens ytterligare uppkomst, nemligen en allmän nederlags-rättighet. Denna frihet att till riket införa och magasinera utländska varor, utan att derföre behöfva erlagga tull, förrän de uttagas, antingen till inhemsk förbrukning, eller för att till utrikes ort åter utföras, anses i många fall vara ytterst väsendtlig, och otvifvelaktigt är, att denna rättighet, om den blefve Calmar förunnad, ansenligt skulle bidra till dess handels- och sjöfarts vidare förkofran. Fartygen kunde i sådant fall ofta från de utländska platser, de besöka, erhålla förmånliga återfrakter, i stället för det de nu måste med barlast återvända, och, utom den fördel, som uppkomme derigenom, att de handlade då kunde requirera sina egne import-artiklar i större partier, hvar emot de nu, i anseende till den betydliga tullen, som måste genast erläggas, ofta nödgas, för undgående af allt för stora förskotter, hvarje gång hemtaga mindre mängd, då prisen naturligtvis blifva mera dyra, så skulle äfven mycken förtjenst uppkomma genom emottagandet och expedierandet af kommissions-gods och handeln i allmänhet skulle härigenom erhålla en mångsidigare riktning. Då Calmar, i sednare tider, förvärfvat sig anseende bland rikets förnämsta handelsplatser och till utrikes orter årligen expedierar omkring 400 särskilda skepps-laddningar och således underhåller en ganska

liflig kommunikation med utländningen, så vill det synas att platsen icke vore för nederlags-rättighetens fördelaktiga begagnande olämplig.

I Calmar finnas 2:ne fabriker för tillverkning af tobak och snus; den ena af dessa är anseelig och tillverkar årligen med 8 arbetare 40,000 $\%$ till ett värde af 23,500 R:dr. Den andra fabriken, tillkommen under sednare åren, är ännu af ringa betydelse. En sådan fabrik har här blifvit nedlagd, sedan sista Femårs-Berättelsen i underdånighet afgafs. Jemväl finnas ett sockerbruk, som sysselsätter 6 arbetare och årligen tillverkar 60,000 $\%$ toppsocker och 25,000 $\%$ sirap, till ett sammanräknadt värde af 24,000 R:dr. Det här belägna skeppsvarf har under de sist förflutne åren drifvits med mera drift än tillförne, så att ett och annat nybyggt fartyg derifrån kunnat försäljas; hufvudsakliga förtjensten vid detta varf är dock beräknadt på reparation af stadens egna och andra orters fartyg. Det sysselsätter omkring 50 arbetare och värdet af de nybyggnader och reparationer å fartyg, som der verkställas, anses årligen uppgå till 20,600 R:dr.

Utöf de handlande, finnas i staden 198 andre borgare, nemligen kopvärdiskeppare, och handtverkare. Bland desse finnes ingen med betydlig förmögenhet, de fleste hafva blott tarflig utkomst. Ganska få bland handtverkarne äga någon särdeles skicklighet i sina yrken och från denna brist härleder sig hufvudsakligen deras mindre fördelaktiga tillstånd.

Staden äger temligen vidsträckt jord bestående dels af åker och trädgårdar, samt dels af äng och betesmark tillsammans 1,269 tunnland. En del af stadsjordén är anslagen till lön åt stadens tjenstemän.

För ungdomens undervisning finnas här: ett gymnasium med 6 lektorer, en adjunkt och en särskilt lärare i Natural-historien: en högre lærdomsskola med rektor, kon-rektor och 3:ne kolleger. En lägre apologist-skola med 2:ne lärare samt en, på stadens bekostnad inrättad, skola, der, efter Bellankasterska metoden, undervisning lemnas åt 120 af stadens barn, åt de fattige deribland utan betalning; läraren åtnjuter i årlig lön 250 R:dr Banko.

Vid staden finnes ett lazarett och kurhus för södra delen af Länet på fasta landet, som underhålles genom den förut omnämnde kurhus-afgiften af $4\frac{1}{2}$ sk. för hvarje mantals-skrifven person. Här äro 50 sängar för de af venerisk smitta angripne, hvilka, utan betalning, vid inrättningen njuta vård och skötsel. De af andre sjukdomar besvärade hvilka å lazarettet erhålla sjukvård och läkedom, måste väl derföre erlægga betalning, men denna beräknas icke högre än motsvarande priset för maten. Vid dessa inrättningar finnas en särskilt läkare anställd. Af stads-kassan lönas en stads-

fysikus och dessutom äro provincial-läkaren för södra delen af Länets jemte en annan praktiserande läkare här bosatte.

För de fattiga är sörjdt, dels genom en kokningsanstalt, der söppa dagligen utdelas till de verkliga behöfvande, hvilka derförutan erhålla understöd i penningar, dels ock genom medelösa barns underhållande hos antagna foster-föräldrar, emot betalning af fattigmedlen, samt slutligen genom 32 af de mest orkeslösa äldre fattighjonens hysande i ett dertill inrättadt fattighus. De medel, som härtill årligen användas, utgöra ungefärligen 4000 R:dr Banko, och utgå till större delen genom taxering å stadens innebyggare. En direktion, hvori Landshöfdingen är Ordförande, har sig anförtrodd vården om fattig-försörjningen.

För tvenne år sedan inrättades här en sparbank, som redan visat sig vara af väsendtlig nytta, särdeles för den arbetande klassen, som under vissa tider på året förtjenar mera, än hvad till uppehållet åtgår, men deremot stundom saknar arbets-förtjenst under vintertiden, då den samlade styfvern kommer väl till pass. Bankens fond är nu omkring 3,600 R:dr Banko.

Staden gynnas icke af några särskilte, prohibitiva författningar; dess alla inkomster, deruti iuberäknade tolag, bro- hamn- och våg-penningar m. m. uppgå vanligen för året till 7,000 R:dr.

Till denna stad höra köpingarna Figeholm, Döderhultsvik, Påskallavik, Mönsterås, Pataholm och Bergqvara. Af dessa äro Döderhultsvik och Mönsterås de betydligaste och den förra af dessa har 16 hanlande och 13 andra borgare.

Westervik. Stadens folkmängd uppgår till 2,866 personer, deraf 1,651 äro mantalsskrifne, och 1,215 frige från mantal.

Liksom i Calmar, är äfven här handeln det hufvudsakliga yrke, hvarpå stadens mer eller mindre välstånd beror. De handlande, 18 till antalet, äga 22 större och mindre fartyg om 1,400 lästers sammanräknad drägtighet. Här, som i Calmar, drifves handeln mest med skogs- och bruks-effekter; exporten deraf sker dock merendels till orter utom sundet, och, då icke fartygen på lossnings-orten erhålla förmånliga frakter, hemtaga de vanligen salt, som således utgör stadens förnämsta import och hvaraf den afsätter en stor del till andra orter inom Sverige och Norrige. Hos de handlande träffas väl i allmänhet ingen stor förmögenhet, men välmågan kan dock bland dem anses temligen jemn; deremot är förhållandet i detta afseende mindre lyckligt hvad handtverkarna beträffar. Deras antal uppgår till 56 och då dessa tillsammans icke sysselsätta flera än 24 gesäller och 40 lärgossar kan slutas till den ringa arbetsförtjenst de flesta af dessa handtverkare måste äga.

Tull-intraderna vid Westerviks tullkammare uppgå i medeltal för de sist förflutne fem åren till 19,000 R:dr Banko. Stadens handel och rörelse är icke gynnad genom några prohibitiva författningar.

Den uti sista underdåniga berättelsen omnämnde klädes-fabrik är nu, i brist på förmånlig afsättning, nedlagd. Vid staden finnas tvenne skeppsvarf, som dock hufvudsäkligen användas till reparation af gamla fartyg; antalet af dem som der nybyggas, uppgår, för hvarje år, sällan till mera än 2.

Staden saknar icke tillförsel af de landtmanna-produkter den behöfver, och dess handel har ett fördelaktigt inflytande på näringarnes tillstånd i orten, äfvensom mycket folk i staden derigenom erhåller arbetsförtjenst.

För barnundervisningen är sörjdt, dels genom en i staden befintlig lägre lärdoms-skola med en rektor och 2:ne kolleger, af hvilka rektorn och en kollega njuta lön på stat, men den andra kollegan lönas af staden med 20 tunnor spanmål årligen, samt dels ock genom en år 1824 inrättad skola, der, efter Bell-lankasterska metoden, undervisning lemnas åt så väl fattiga, som behållna mäns barn. Läraren här lönas gemensamt af stads- och fattigvårds-medlen. Dessutom har, genom en af Eders Kongl. Maj:ts allernådigst förärad gäfv, äfvensom genom enskilte saumanskott och donationer, en fond blifvit samlad för inrättandet af en särskilt uppfostrings-anstalt, der redan 25 fattiga barn njuta undervisning i läsning och skrifning samt tillhållas till sådana arbeten, som för deras ålder och kön kunna vara lämpliga. Jemväl erhålla de af inrättningen understöd till kläder och föda. Inseendet öfver denna inrättning är lemnad åt den direktion, som för stadens allmänna fattigvård blifvit utsedd. Staden äger härförutan ett fattighus, der 20 fattiga och orkeslösa äldre personer njuta vård och underhåll,

För längre tid tillbaka har en fru Cederflycht donerat en betydlig fond, ämnad till årligt underhåll åt 16 fattiga så väl i staden, som från de 3:ne närbelägna socknarna Westerum, Gladhammar och Hallingeberg, för hvilket ändamål hon äfven låtit uppbygga ett ansenligt stenhus. Sedan likväl, genom tillagde räntor, fonden vunnit betydlig förökning, har antalet af de behöfvande, som från denna inrättning njuta understöd, i sednare tider blifvit enligt Eders Kongl. Maj:ts härom fattade nådiga beslut, ökad till 38, hvaraf 16 årligen erhålla 33 R:dr 16 sk. och de öfriga 16 R:dr 32 sk., allt Banko, hvardera. Deremot erhålla pensionärerna icke husrum såsom ursprungligen varit ämnadt, utan den donerade byggnaden användas nu till kurhus för staden och norra delen af Länets. Här finnas för detta ändamål 14 sjuksängar och en särskilt af kurhusmedlen lönad läkare. Staden har dessutom en läkare som af stadskassan erhåller lön.

Stads-intraderna inberäknadt tolag, hamn- bro- och våg-penningar m. m. uppgå årligen till omkring 6,400 R:dr Banko, hvaraf 5,200 R:dr åtgå till tjänstemännens aflöning, byggnader och reparationer m. m. Med brukningen af den staden tillhöriga jord är här enahanda förhållande som i Calmar.

En sparbank är nyligen i staden inrättad; men insättningarna hafva hittills varit obetydliga.

Till Westervik höra tvenne köpingar, Gamlebyn och Almvik, hvaraf den förstnämnde är belägen på stadens gamla grund, och derföre till densamma årligen betalar tomtören och planpenningar.

Wimmerby. Invånarnes antal utgjorde vid 1832 års skattskrifning 1,426 af hvilka 878 erlægga mantal.

Stadens bestånd är hufvudsakligen grundadt på jordbruk, och afkastningen af spannemål å stadens jord öfverstiger vanligen invånarnes eget behof.

Fordom har denna stad drifvit betydlig handel med oxar, som i större drifter blifvit derifrån försända till Stockholm; men sedan uppköpare från hufvudstaden för detta ändamål börjat sjelfva kringresa på kreatursmarknaderna, har denna handel i det närmaste för staden upphört. Den handel, som nu i Wimmerby idkas, utgör synnerligast minutförsäljning för kringboende allmoges behof af kramvaror. För andra städers räkning uppköpa äfven de handlande åtskillige viktualievaror, som af ortens landtmän till staden införas. För öfrigt anses handeln hafva under de sist förflutna åren, mera till- än aftagit, och de handlandes antal har i betydlig mån ökats.

Handtverkarna hafva i allmänhet en ganska knapp bergning, hvilket är en naturlig följd af deras för stora antal. Då de hemma sakna afsättning af sina tillverkningar, nödgas de kringresa på landtmarknaderna, ofta med föga vinst.

Staden har 5 årliga marknader, dervid afsättningen af ortens landtmanna-produkter merendels är ganska liflig; af den allmänna välmågan i stadens granskap kan man sluta, att staden fördelaktigt inverkar på näringarne derstädes. Till förmån för staden gifvas inga prohibitiva författningar.

En lärdoms-skola finnes i staden, med en rektor och 2:ne kolleger. Fattig-försörjningen, som bestrides af inkomsterna vid stadens spannemåls låne-magasin jemte frivilliga sammanskott, är icke tillräcklig att förekomma tiggeri. Den fond för en blifvande arbets- och fattigförsörjnings-anstalt, som i sednaste underdåniga berättelsen blifvit omnämnd, har ännu icke uppnått den storlek, att den kunnat till ändamålet användas. Staden lönar

ingen särskilt läkare, men saknar icke sjukvård, emedan provincial-läkaren för norra delen af Länet der är stationerad.

Stadens inkomster äro obetydliga och öfverstiga för året icke 800 R:dr B:ko.

Borgholm. Denna stad är väl ännu oansenlig, men tilltager årligen. Sin privilegier erhöi den först 1817, och sedan dess har folkmängden med hvarje år vunnit betydlig förökning. Den uppgick år 1827 till 215 personer; men utgör nu 316, hvaraf 120 äro mantalsskrifna.

Den handel, som här drifves, består hufvudsakligen i uppköp af ortens spannemål, som derefter försäljes till andra inrikes platser, vanligen Stockholm och Carlscrona; äfven idkas bodhandel med sill och salt samt de öfriga köpmanna-varor, som orten kan behöfva. De handlande berga sig ganska väl, och åtskillige anses för förmögna. Handverkare deremot befinna sig i allmänhet uti mindre goda omständigheter; men de hafva också nästan alla ditkommit i utblottadt tillstånd. Det är utom allt tvifvel, att staden Borgholm är af stor fördel för norra delen af Öland, genom den lättade afsättning af ortens öfverflödiga spannemål, som nu äger rum.

Staden har ännu icke hunnit samla tillräckliga medel för inrättandet af någon skola; äfvenså har ännu ingen fattigvårds-reglering blifvit här verkställd. Sjukvården besörjes dels af provincial-läkaren för Öland och dels af läkaren vid det i staden inrättade kurhus, hvilket äger 10 sängar för veneriske sjuka.

Stadens årliga inkomster äro obetydliga, de utgå till större delen af tomtören samt bro- och hamnpenningar, och anses årligen usgöra 300 R:dr Banko. Den jord staden äger är af ringa omfång och består blott af betesmark.

I afseende på jurisdiktionen lyder Borgholm under Ölands norra Motts tings-rätt och tillhör, hvad själa-vården vidkommer, Köpings församling.

Nyligen är i staden en sparbank inrättad.

Calmar Lands-Kansli den 26 September 1833.

G. NORDENANKER.

C. M. LUNDSTEDT.

GUSTAF SYLVANDER.
